

HANNAH ARENDT OM MAKTEN I FELLESSKAPET

Omtale av
Makt og vold av Hannah Arendt
Oversatt av Lene Auestad
Forord av Helgard Mahrtdt
(Oslo: Cappelen Damm Akademisk Forlag, 2017)
172 sider

Essaysamlingen *Makt og vold* av Hannah Arendt forsøker å svare på et eldgammelt spørsmål i politikken: er makt og vold det samme?

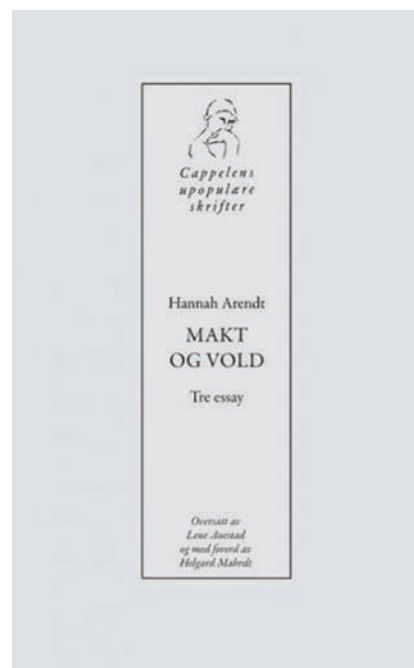
Den følgende omtalen ble opprinnelig publisert på RadikalPortal.no den 16. juni 2019.

Av Tormod Fjeld Lie

Boka *Makt og vold* av Hannah Arendt, oversatt av Lene Auestad, er kort, men innholdsmessig er den lang. Den er en samling av tre beslektede essays av Arendt; «Om vold», «Om terror» og «Er Amerika et voldelig samfunn». Den røde tråden i boka er undersøkelser av forholdet mellom vold og makt.

Er det slik at statens makt består av monopol på legitim voldsutøvelse innenfor et bestemt territorium? Kan politisk makt i ytterste konsekvens forklares gjennom muligheten til voldshandlinger – muligheten til å tvinge fram sin vilje? Er det, slik det kjente sitatet av Mao Zedong sier, at «politisk makt gror ut av geværløpet»?

I det første essayet argumenterer Arendt mot disse forestillingene, som hun mener er vanlig over hele det politiske spekteret, fra konservatisme til kommunisme. I de to andre essayene utfører Arendt politiske analyser, først av totalitarismen i Nazi-Tyskland og Stalins Sovjet, deretter av samtidens USA. Disse analysene bygger på forståelsen av begrepene vold og makt som hun skriver om i første essay, som gjør at leseren utvilsomt har mest nytte av å lese dette først.

Er vold makt?

Hva er det så Arendt mener om forholdet mellom vold og makt? Stikk i strid med oppfatningen om at makt er voldspotensielt, mener Arendt at vold og makt er motsettinger. I ytterste konsekvens: «der den ene hersker absolutt, er den andre fraværende» (2017:78). Makt for Arendt betyr muligheten for menneskelig handling sammen. Hun skriver: «Makt er aldri en egenskap ved et individ, den tilhører en gruppe og fortsetter å eksistere bare så lenge gruppen holder sammen» (2017:67). Dette innebærer at når man sier om noen at de har makten, betyr dette at denne personen bare har makten fordi gruppen som har gitt vedkommende makt tillater at vedkommende har makt. Dersom en person med makt ikke hadde hatt støtte fra sin gruppe, ville denne personen heller ikke hatt makt.

Dette betyr også at å stilltiende akseptere handlingene til en maktperson som en egentlig ikke er enige i, innebærer, ikke bare en godkjennelse, men også en opprettholdelse av denne personens makt. På den andre siden trek-

ker Arendt frem et eksempel med studenter som klarer å avbryte forelesninger på universiteter, eller legge om hele undervisningsopplegget, selv om de ikke har støtte fra majoriteten. Makten ligger i realiteten hos den tause majoriteten, men siden disse ikke hever stemmene sine og ikke handler på overbevisningene sine, ender de med å bli «minoritetens latente allierte» (2017:66). For Arendt handler ikke makt om noe man kan tvinge til seg, men noe som krever tilslutning og aksept. Man kan aldri være nøytral i møte med makten; enten så adlyder man en ordre, eller så gjør man ikke det. I det første tilfeller aksepterer man makten bak ordren, i det andre utfordrer man den.

I motsetning til makt er ikke vold noe som holder seg selv oppe – noe som er et mål i seg selv. Vold er alltid instrumentelt, alltid et middel for å oppnå et eller annet mål. Volden – i motsetning til makten – støtter seg ikke på menneskers samtykke og tilslutning, men på redskaper som øker voldskapiteten.

En konsekvens av dette er at terrorgrupper, som består av et nært sagt ubetydelig antall mennesker, likevel kan tvinge gjennom massive samfunnsendringer og nå mål som hadde vært utenkelige uten voldsbruk. Tenk på eksempelvis de massive endringene som kom i kjølvannet av Al-Qaida – en relativt liten organisasjon – sitt voldsomme terrorangrep 11. september 2001. Hvor lang tid ville det ikke tatt for Al-Qaida å gjennomføre samfunnsendringer gjennom makt, basert på frivillig tilslutning og samtykke? Det ville neppe vært mulig overhodet. Denne enorme effektiviteten til volden gjør det til en forlokkende taktikk både for politiske organisasjoner og stater.

Selv om vold og makt er motsetninger er det imidlertid ikke sånn at de ikke finnes sammen. Snarere mener Arendt at ingenting er «mer alminnelig enn kombinasjonen av vold og makt» (2017:69). At soldater adlyder ordre er avhengig av deres tilslutning til det rådende regimets autoritet. Denne tilslutningen er en manifestasjon av regimets makt. Som Arendt skriver:

Der befalinger ikke lenger adlydes, finnes det ingen bruk for voldsmidler, og spørsmålet om denne lydigheten avgjøres ikke av befaling-lydighet-relasjonen, men av opinionen, og selvsagt av antall mennesker som deler den. Alt avhenger av makten bak volden. (2017:71)

Det vesentlige for et eller annet politisk styre er, som vi ser, makten. Volden er bare et middel for å tvinge gjennom sin vilje. Makt er mer grunnleggende enn vold. For at vold overhodet kan være en samfunnskraft må er den avhengig

av å støttes av makt. Makt er det rammeverket som gjør instrumentell handling – som vold – mulig. Samtidig er det bare makt som kan bygge opp og skape, volden kan bare være destruktiv. Voldens destruktive potensiale er et element Arendt kommer tilbake til i sitt essay om terror.

Terror og vold

Når Arendt snakker om terror, snakker hun ikke om det på den måten som er vanlig i dag. Heller enn å referere til relativt små grupperinger som gjør storstilte, voldelige aksjoner, snakker Arendt om den totalitære terroren som eksisterte i Europa på første halvdel av det 20. århundret, spesielt Nazi-Tyskland og Sovjetunionen under Stalin. Hvordan stiller denne terroren seg i forhold til makt og vold? Er terror bare et styre gjennom ekstrem vold?

Først skiller Arendt mellom to typer terror: Tyrannisk og revolusjonær terror. Begge typene benytter seg av terror for å nå et bestemt mål – for tyranniet er målet undertrykkelse av befolkningen, den har «nådd sitt endepunkt når landet er blitt stille som i graven» (2017:108). Revolusjonær terror har som mål å knuse opposisjonen og skape en ny statsforfatning.

Arendt mener totalitær terror er vesensforskjellig fra disse to formene for terror. Terroren minker ikke når opposisjonen er knust, den øker. Snarere enn at terroren retter seg mot fiender av regimet, retter den seg mot uskyldige. Og når landet er blitt stille som i graven, fortsetter bare den totalitære terroren. Terroren har ingen ende. Følgelig er ikke totalitær terror middel for å nå et mål.

For Arendt er et politisk styre som karakteriseres av totalitær terror en særegen styreform som skiller seg fra demokratiet og tyranniet. Et totalitært regime er ikke bare et regime som styres av vold, siden vold avhenger av at man har et mål og bruker volden som et middel. Terroren – den uendelige rekken med arrestasjoner, tilståelser, masedrap osv. – er en essensiell del av slike styresett.

Er USA et voldelig samfunn?

Til tross for tittelen, handler ikke det siste essayet om å svare på spørsmålet om USA er et voldelig samfunn. Etter å ha påpekt at USA er mer tilbøyelig enn andre «siviliserte» land i å bryte ut i vold, beveger Arendt seg videre til en kort studie av årsakene til dette. Hun ender imidlertid opp med å diskutere rasisme og den svarte frigjøringsbevegelsen.

For Arendt er USA et særegent land fordi det ikke har en nasjonal karakter. USA har derfor vært «lite berørt av lastene nasjonalisme og sjåvinisme» (2017:123). Det som har vært fremtredende i USA har vært en universell, ikke-nasjonalistisk rasisme. Mens nasjonalisme i prinsippet må

basere seg på eksistensen av flere, likeverdige nasjoner, baserer rasismen seg på den absolutte overlegenheten langs etniske skillelinjer. For Arendt skaper denne overlegenheten ydmykelse, som igjen gir seg utslag i fare for voldelige utbrudd.

Påstanden om at USA har vært lite berørt av lastene nasjonalisme og sjåvinisme virker litt pussig å lese i dag, selv om det kanskje historisk kan være sant. Vi har sett årtier med amerikansk nasjonalsjåvinisme og krig i utlandet, som har nådd sin foreløpige topp under Trump-administrasjonen. Dette gjør at påstanden om at USA ikke kjennetegnes av nasjonalisme og sjåvinisme i aller høyeste grad kan trekkes i tvil.

Arendts konklusjon i essayet er allikevel veldig interessant, og samtidig illevarslende, når det leses med Trump-administrasjonen som bakteppe. Arendts poeng er at spørsmålet om hvorvidt USA er et voldelig samfunn er mindre viktig en spørsmålet om hvilke former denne volden vil ta. Ydmykelsen den svarte befolkningen føler i møte med en umyndiggjørende rasisme kan gjøre seg uttrykk i et voldelig opprør. Det er imidlertid ikke den svarte frigjøringsbevegelsen eller et voldelig opprør fra de svarte som Arendt anser som det farlige. Det farlige, for Arendt, «er ikke vold, men muligheten for et hvitt tilbakeslag av et slikt omfang at det kan innta området for regulært styre og stell» (2017:126). Resultatet av et slikt tilbakeslag vil være slutten, ikke på USA som land, men på den amerikanske republikken slik vi kjenner den.

Er boka verdt å lese?

Boka til Arendt inneholder mange interessante poenger og diskusjoner. Spesielt i det første essayet går hun flere ganger utenfor hoveddiskusjonen om vold og makt for å kritisere filosofer og politiske bevegelser hun mener er voldsforherligende, før hun knytter disse diskusjonene til hovedpoenget.

Arendt bruker også en god del tid på å kritisere sin samtidige studentbevegelse for å være umarxistisk i sin kjerne, selv om studentbevegelsen selv hevdet å være marxister. Arendt er ingen marxist, og vier også endel plass til å kritisere Marx. Spesielt kritiserer hun historiesynet hans, som hun mener nødvendigvis vil ende i totalitarisme.

Alle diskusjonene i seg selv gjør boka verdt å lese. Samtidig er Arendt sin forståelse av vold- og maktbegrepet en informativ innfallsvinkel for de som ønsker en dypere forståelse av maktdynamikken både innad i moderne stater og i moderne stater satt opp mot sosiale, politiske og revolusjonære bevegelser.

Selve boka er skrevet med en særegen skrivestil. Alle de

tre essayene er skrevet mer som studier enn som filosofiske avhandlinger. Dette gjør at boka ikke er spesielt tunglest, og den kan utvilsomt leses av folk som ikke har mye kjennskap til filosofi fra før uten store vansker.

Siden det er utformet som en studie kan det første, lange essayet bli noe gjentakende til tider. Dette gjør at essayet kan være litt tørt å lese. Samtidig trenger ikke det nødvendigvis å være negativt, siden det gjør at man ikke må sitte bøyd over boka og lese hver setning nøye. Leseren kan lene seg tilbake og la Arendt ta en med gjennom diskusjonene sine og stadig tilbake til hovedpoenget.

Ettersom jeg ikke har lest teksten på originalspråket blir det vanskelig å si noe om hvor god oversettelsen er til å bevare Arendts språk. Auestads oversettelse er komplett og inneholder 18 appendikser skrevet av Arendt. Oversetteren har dessuten lagt til forklarende fotnoter til begreper, teksten og noter med originalformuleringen der meningsinnholdet står i fare for å gå tapt. Det eneste jeg har å utsette på oversettelsen er at Arendt gjør bruk av lengre sitater på tysk og fransk i noen fotnoter, som ikke er oversatt. Disse er utvilsomt ikke vesentlige for å forstå teksten, men det gir inntrykk av at noe av helheten i teksten forsvinner.

Illustrasjon av Anders Hagen